

A személyes hit – személytelenül

LENGYEL BALÁZS
író, kritikus

Rónay György, aki valamikor a Vigilia szerkesztője volt, és ne feledjük, irodalmi félmúltunk egyik maradandó, nagyformátumú írója, ezeket mondja a *Szettek, Írók, Irányok* című könyvében (Szent István Társulat, 1970.): „Bizonyára senki előtt sem titok a jelenlévők közül, hogy én magam keresztény vagyok és hívő, tehát Ady „vallásos” lírájának, vagy jobb, találébb hagyományosan szebb magyar szóval *istenes költészetének* problémáját is a hívő szemével, tapasztalatával, és a hit élményének birtokában nézem és igyekszem megérteni.” Érdemes tehát Rónay szemszöge alapján vázlatosan képet adni arról, miként alakul ki Ady „istenes lírája”. Valamint rápillantani arra, hogy miként formálódik Babits hite. (Lásd Rónay másik tanulmányát.) És végül arról, hogy milyen kapcsolat lehetséges a vallásos élmény és a mély lírai-költői élmény között. Erre nézve — némi személyességgel, hiszen egykor feleségem volt — vázolni szeretném azt is, hogy miként alakult ki Nemes Nagy Ágnes forró és kétségbeesett, Istennel szembe forduló, „istenkísértő” hite. A végső őszinteség fokán lehetséges-e ezzel szembenézni?

Ady szemlélete világos és folyamatosabb annál — Rónay szerint —, mint gondolni szoktunk rá. Fiatalon, 1908 előtt ott van a *Krisztus-kereszt az erdőn* című verse, mely — mint írta — Krisztusra tekintve „vidám legényként unta a faragott képet”, mégis — idővel — kalapot emel a kereszt előtt. Aztán ott vannak a vívódásai: „Van Isten, de nem nagyon törődik velünk.” S aki azt mondja: „Hiszek Istenben, mert hinni akarok” meg azt is — és Rónay szerint ez Pascalra emlékeztet: „Nincs már semmi hinni való — Higyjünk hát egy van-vagy-nincs Úrnak”. De Ady későbbi Isten élményét elemezve Rónay Adynak misztikus éjszakájáról beszél, mely negatív, az Istennel való harcával teljes, és ha egyéni változatban is, de jellemzi a misztikus istenélmények általános struktúráit. Ezt mindenki tudja, erre mindenki rájött.

Az új az — amit Rónay kimutat —, hogy A halottak élén többek között a Sion-hegy alatt az Ő Istene „föler”: Adynak nem kell birkóznia Istennel, „nem kell néven nevezni Istent. Mert Isten egyszerűen van.” Ady „öregkori” Istene (37-38 év volt ez az öregkor!), kiharcolt Isten, Adyban lakó, a vele együtt lélegző. Kiharcolt Isten — ismétli Rónay — akiben szállást vesz a maga „kiharcolt hitetlenségével”. Ahogy az *Álmom: az Isten* című verse mondja: *A sorsom: menni, menni, menni / S az álmom: az Isten.*

Babits hite talán még komplexebb, filozófiailag még árnyaltabb, mint Adyé, de lényegében mégis így egyszerűsíthető, s egyben a kálvinista eleve elrendelést tagadó:

*„Vezessen hozzád a szabadság!”
így kérem olykor aki vár,
mert nem annak kell az imádság,
ki Istent megtalálta már.*

De idéznem kell még — Rónay nyomán is — a *Csillag után* című verset, mely ugyan „még mindig föltételes, / de a föltételes leplezésben már rég megengedő, elismerő, bevalló / végsorai mondják: hogy mire odaérne / mire odaért /”,

*te már függnél a kereszten (...)
s ahelyett hogy bölcsőd köré
szórjak tömjént, aranyat,
megmaradt szegény mirhámval,
keserűszagú mirhámval,
kenném véres lábadat.*

Végül néhány megjegyzést csupán Nemes Nagy Ágnes Istennel harcban álló, kétségbeesett hitéről. Fiatalon, huszonegynéhány évesen, a háború utáni élmények nyomán a *Keress hazát* című versében így beszél:

*Keress hazát! Az úrbe horgonyozz,
s a semmiségnek vetve gyöngé hátad,
hol nem perzselhet többé torz nyomod,
egy ifjú istent szülj, mint az imádat.*

A *szabadsághoz* című versében pedig így:

*mit ér nekem, ha vagy és mégse hiszlek,
s mit ér, ha hiszlek és nem létezel?*

Szerb Antalra és Halász Gáborra gondolva ugyan csak feltehetően, de számomra világosan így:

*A szájukat szeretném újra látni,
langyos állukat, amely szétreped —
s Rómába vágyom kerteket csodálni,
és enni sűrű, finom étkeket.*

Ugyanis 1945-ben, amikor a vers keletkezett mindenki éhezett. Innen a vers valósága. S innen a vágyálma is:

*Adj léghajót! hitet! Mennyi képet!
törd át a törvényt! Add ide magad!
Hogy ne egyenek annyit az üzerek,
s hogy a halottak feltámadjanak!*

S az apjáról emlékezve így ír *A halottak* című versében a létezés képtelenségéről, a halál túrheteretlen voltáról:

*Ne hagyjatok! Kerítsetek!
halálos tőrbe ejtsetek,
s míg szűkölök, villogjon ép
fegyveretek, melyen a lét
nem ejteth többé semmi csorbát:
a tiszta, öldöklő igazság!*

Köztudott, hogy *Ekmáton jegyzeteiből* című versében, hogy úgy mondjam, Istent kívánt létrehívni. Halála előtti talán utolsó, kevésbé ismert verse, amely az *Összegyűjtött verseiben* jelent meg (1955) Istenről, melynek alcíme *Hiánybetegségeink legnagyobbika*. Istenről a legsúlyosabb szavakkal beszél. Ilyesformán: „Nem bánnék soha úgy a kutyámmal, mint Te velem. Léted nem tudományos, hanem erkölcsi képtelenség. Ilyen világ teremtőjeként léted feltételezése: blaszfémia.” A létezés képtelenségeire így rákérdezve, az Isten lényegét, személyiségét kutatva, mégis gyötrelmes visszavonással, végső kétségbeeséssel csak ennyit mond a gondolatmenet s egyben a vers lezárásául: „Egy szót se szóltam.” Ez rejlik, ez az elnémulás marad meg minden vívódás után. Ez a túlmutatás.

Nem tudom, szabad-e feltételeznem, Rónay György szellemiségét merészen követve, hogy a költők érzékenysége, szélsőséges élményképessége nyomán van, lehet, elképzelhető ateizmuson keresztüli kereszténység. Hogy az végül is vívódó hű kereszténység. Morális és szakrális.

Drukkolni a kereszténységnek

MÁRTON LÁSZLÓ
író

Tisztelt Szerkesztőség,
megvallom, zavarba hoztak kérdéseikkel. Személyes boldogulásomról a nyilvánosság előtt vajmi keveset tudok mondani. Talán többet mondhatnék róla, ha pályám végén állnék, s onnét visszatekintve példaszerűnek látnám tetteimet és műveimet, valamint mindazt, ami történt velem, jó és rossz egyaránt. A dolog azonban nem így áll. Emberi számítás szerint életem és tevékenységem közepe táján tartok; munkáim vannak, tetteim nincsenek; s ha egy